

VOLKSSPORT A JEHO PROCES

M i r o s l a v B r e i t f e l d e r

Prologem pro ukončení činnosti německých nacionálních socialistů (DNSAP) i nacionálů (DNP) v Československu byl poměrně významný soudní proces s uskupením známým pod jménem Volkssport¹. Organizace založená již v roce 1929 pod poměrně jednoznačným názvem „Verband Volkssport, Nationalsozialistischer Verband für Wandern, Radfahren, Spiel und Sport aller Art“. Československé úřady jeho činnost povolily, a to dokonce jako spolku nepolitickému. Stanovy a hlavně smlouvy z října roku 1930 ovšem jednoznačně určovaly, že členem VS se může stát výlučně člen DNSAP. Samotný svaz se tak de facto stal jednou ze složek nacionálně socialistické strany². Původní benevolence československého státu zvláště vynikne, když si připomeneme, že již v listopadu roku 1929 pochodoval přibližně třísetčlenný oddíl „Lidového sportu“ na sjezdu NSDAP v Norimberku s velkým transparentem „Sudetoněmecko je věrné Hitlerovi“ (Sudetendeutschland treu zu Hitler). Oddíly

---

¹ Název sám nebyl nijak originální. Versailleskými omezeními svázaná německá Reichswehr podporovala řadu různých branně – sportovních spolků, jejichž cílem bylo posilování „brannosti a bojové vůle“ německého obyvatelstva. Na přelomu let 1924 a 25 měly tyto spolky přes 450 000 členů. K největším z nich patřil tehdy Stahlhelm. Kurzy tzv. „lidového (národního) sportu“ (Volkssport – Kurse) organizovala armáda právě od roku 1924. Na výcvikových základnách se jich účastnily desetitisíce dobrovolníků ze všech společenských vrstev. V průběhu času se Volkssport stal řádnou organizací a dle sídla jedné sportovní školy ve Slezsku obdržel název „Pracovní společenství Braunau“ (Arbeitsgemeinschaft Braunau). Nakonec byl znám pod zkratkou GVA (General Vogt Arbeitsgemeinschaft). Koncem Výmarské republiky se projevila snaha o centralizaci těchto „sportovně branných spolků“. V roce 1932 měl Stahlhelm přes 300 000 členů a SA 600 000. Celkem se dobrovolnému paravojenskému výcviku ve svém volném času věnoval více než milion německých mužů. Reichswehr tyto spolky vydatně podporovala, ovšem – minimálně do roku 1932 – s jednoznačnou výjimkou SA. V září 1932 založilo říšské ministerstvo vnitra Říšské kuratorium pro výchovu mládeže (Reichskuratorium für Jugendertüchtigung – RKJ) s cílem centralizovat doposud poněkud chaotický stav branného sportu a jednoznačně jej podřídit vedení Reichswehr. Byla pod něj převedena i GVA. O rok později (v září 1933) došlo k převedení Kuratoria pod SA, která tím převzala veškerou předvojenskou výchovu. Podrobnosti na <http://www.illoyal.kampagne.de/nr17/seite15.html>. Stav 5. 12. 2008.

² KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl druhý*. Praha 2002, s. 124.

Volkssportu se navíc pravidelně účastnily akcí SA v sousedním Sasku a Bavorsku. Říšská NSDAP za podpory DNSAP v této době budovala na československé straně hranic sít' (říšských) spojek a (sudetoněmeckých) důvěrníků, kteří měli zjišťovat a předávat informace o vojenské infrastruktuře či o místním politickém vývoji³.

Jistě není přehnané tvrzení, že i vlivem rostoucího počtu kontaktů mezi nacistickými stranami po obou stranách hranic se DNSAP stále více připodobňovala svému říšskoněmeckému vzoru. Stranické formace jako „Nacionálně socialistický svaz mládeže“ (Nationalsozialistische Jugendverband – NSJ) odpovídal Hitlerjugend, Německý nacionálně socialistický svaz studentů (Deutsche nationalsozialistische Studentenband – DNSB) měl partnera v Nacionálně socialistickém studentském svazu (NS Studentenbund). Volkssport se pak programem, výcvikem i vnějším stylem jednoznačně přibližoval SA. Tomuto trendu koneckonců podléhala i samotná DNSAP již proto, že se zmiňované vedlejší stranické formace cítily mnohem více svázány s „vůdcem a Říší“, než se svým vlastním stranickým vedením. Iredenta pro ně již nebyla jen vzdáleným teoretickým cílem. A všechny tři zažily v roce 1930 enormní příliv členů. Vztahy mezi „říšskými“ a sudetskými organizacemi byly tak úzké, že v roce 1930 tehdejší vůdce německých nacionálně socialistických studentů, Baldur von Schirach, jmenoval Adolfa Metznera, vůdce DNSB, vůdcem pražské nacionálně socialistické vysokoškolské skupiny⁴.

Vůdcové Volkssport, školení v Německu, pečlivě dbali na napodobení SA až do nejmenších detailů, a to jak v polovojenském výcviku, tak v uniformách, hodnostech, svěcení vlajek s hákovými kříži, vyhlašování cvičných poplachů až po povinný pozdrav „Heil Hitler!“ a vlastní vnitřní trestní řád. Disciplína byla opravdu velmi přísná a například vysokoškoláci, kteří museli skládat zkoušky a

---

³ CÉSAR, B., ČERNÝ: *Německá iredenta a henleinovci v ČSR v letech 1930 – 1938*. ČSČH 1/1962, s. 4nn.

⁴ LUH, A.: *Die Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei im Sudetenland: Völkische Arbeiterpartei und faschistischen Bewegung*. In: *Bohemia* 32/1991, s. 29n.

potřebovali tudíž nějaký klid na učení, museli žádat o udělení studijní dovolené. Ve stanovách (ministerstvem vnitra jak známo schválených) stálo i to, že členové svazu mohou být oficiálními strážci či ochránci při akcích nacionálně socialistické strany⁵. Výklad pojmu „ochrana schůze“ byl přirozeně velmi, velmi volný.

Organizační struktura rovněž napodobovala říšskou velmi věrně. Nejvyšší organizační jednotku představovaly kraje (10), pod ně spadaly župy, jimž podléhaly soudní okresy. Vrchol představovala zemská vedení, v jehož fulnecké centrále úřadoval moravskoslezský velitel Leo Schubert, současně poslanec za DNSAP, zemským vůdcem v Čechách byl poslanec téže strany Hans Krebs. Každý okres měl za úkol postavit alespoň jednu setninu. Vyšší jednotku představovala tisícovka (Standarte), nižší pak družstva a čtyři⁶. Policie i československé státní úřady přirozeně činnost organizace sledovaly a krátce po vydání povolení (již v roce 1930) projevovaly snahu ji pokud možno omezit. Krebs se reagoval na možné nebezpečí nejprve oběžníkem, v němž své „sportovce“ varoval před kontakty se zahraničními organizacemi, neboť by se mohli ocitnout v konfliktu se zákonem na ochranu republiky z roku 1923. Neveřejné „státotvorné“ oběžníky se kupodivu(!) dostaly do rukou československé policie...⁷

---

⁵ *Nutná politika proti haknkrajclerům*. In: Národní politika 2. 3. 1932. Značka –ois. V listu dále stojí: „K tomu pak přidružila se jejich vnitřní oraganisační působnost dle vzoru hitlerovských úderných rot, s vojenskými opasky se štítem teplického pomníku na paměť padlým ve světové válce. Tyto oddíly, formované hlavně z haknkrajclerské mládeže byly ve svazu „Volkssport“. (...) Všude byly místní skupiny, jež pod pláštíkem sportu konaly dle již zmíněného hitlerovského předpisu vojenské denní i noční cvičné pochody v pohraničním území, při nichž dorozumívaly se různým způsobem (pomocí ohňů, světelných znamení apod. s hitlerovskými oddíly, cvičícími na druhé straně hranic.“

⁶ KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*. Díl druhý, s. 124. Srv. též článek v Národní politice ze dne 6. března 1932, kde autor skrytý pod značku –uh pod titulem *Odhalená haknkrajclerská protistátní činnost mimo jiné* napsal: „Měli vojenské formace, které tvořily různé skupiny, první byla grupa a vedoucím byl gruppenführer, měl na stejnokroji hvězdičku, druhá byla trupa a vedoucí měl dvě hvězdičky a třetí sturm, kde velitel má tři hvězdičky.“

⁷ KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*. Díl druhý, s. 126.

Přes tuto jistě výlučně a poctivě míněnou snahu následoval zákaz nošení uniforem, domovní prohlídky, zatčení i cenzura stranických listin a vyhlášek. Akce československých úřadů sice propůjčily členům strany i VS nimbus mučedníků, na druhé straně při nich bylo zajištěno značné množství materiálu pro zamýšlené rozpuštění Volkssportu⁸. Některé zásahy okresních úředníků působily ovšem poněkud směšně a přehnaně a staly se i předmětem parlamentní řeči poslance Junga⁹. Ovšem ani jeho mnohdy urážlivá slova (jejich doslovný přepis byl vymazán z těsnopiseckého zápisu ze schůze poslanecké sněmovny) nemohla na podzim roku 1931 zabránit rozpuštění jedné z organizací Volkssportu v Jablonci nad Nisou a dalšímu vyšetřování¹⁰.

V únoru roku 1932 (22. či 29.) byl pražským ministerstvem vnitra vydán zákaz Svazu Lidový sport (Volkssportverband). Několik dní poté následoval zákaz Nacionálně socialistického Svazu mládeže (Nationalsozialistische Jugendverband) a Svazu studentů (Studentenbund). Po vlně zatýkání a domovních prohlídek mohl být 8. srpna 1932 zahájen v Brně¹¹ tzv. Volkssport-proces. Z více než dvou set zatčených členů všech tří (resp. dvou) zakázaných svazů bylo vybráno sedm vedoucích představitelů určených pro svého druhu „vzorový proces“ proti sudetoněmeckému nacionálnímu socialismu. Obžalovaní byli dle paragrafu 2 a paragrafu 17 Zákona na ochranu republiky z roku 1923¹² odsouzeni k trestu odnětí svobody od jednoho do tří let. Dle rozsudku se obžalovaní „spolčili k úkladům proti republice, (...) bezprostředně či zprostředkovaně vstoupili do spojení s cizími činiteli (...) za tímto účelem vytvářeli, organizovali a cvičili ozbrojené a pomocné síly.“ Argumentace

---

⁸ LUH, A.: o. c., s. 34.

⁹ URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/149schuz/s149003.htm>. Stav: 5. 2. 2005. V téže řeči Jung požadoval zavedení „germánské demokracie“, kde prý jsou si všichni rovni.

¹⁰ KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl druhý*, s. 126.

¹¹ Ačkoli byl Volkssport činný především v Čechách, probíhal proces v Brně. Původně měl začít již 20. července v Praze, ale v případě důsledné aplikace jazykového zákona by nebylo možné vést obhajobu v němčině. Na žádost obžalovaných byl proto proces odložen a přesunut do Brna. KREBS, H.: *Kampf in Böhmen*. Berlin 1936, s. 178.

¹² Srv. URL: http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/1vo/tisky/T1588_00.htm. Stav: 1. 3. 2005.

brněnského soudu byla vcelku jednoduchá a logická: z projevů a uveřejněných spisů DNSAP a NSDAP, z četných přeshraničních kontaktů stranických formací a existujícího personálního a organizačního propojení soud pokládal za prokázané, že DNSAP je součástí nacionálně socialistického hnutí. Konečný cíl DNSAP tedy neodpovídá jejímu oficiálnímu (autonomistickému) programu, ale je totožný s velkoněmeckou protičeskoslovenskou ideologií NSDAP. Tajným konečným cílem sledovaným oběma stranami je násilné oddělení části území od Československé republiky¹³. Proces ovšem proběhl prakticky bez výsledku svědků¹⁴, včetně těch, které navrhovala obhajoba a bez jednoznačného prokázání konkrétních trestných činů: ani k nálezů zbraní při domovních prohlídkách nedošlo...¹⁵

Poněkud sporný výklad celého procesu lze stručně vyjádřit asi následovně: jako nutná obrana československého státu proti stále radikálnější DNSAP – v souvislosti s enormními volebními zisky NSDAP v Německu – se zdála být celá věc dosti jasná. Pro právního puristu by asi nebylo nesnadné nalézt řadu závažných nedostatků. Průběh procesu proto kritizoval i nijak nacionálním socialistům nakloněný sudetoněmecký sociálně demokratický tisk¹⁶. Vzhledem k vývoji v Československu po II. světové válce asi není vhodné přiřadit k brněnskému procesu přívlastek „politický“, nicméně fakt, že byl přípravou a zároveň odůvodněním pro rozpuštění DNSAP, resp. DNP, asi nemá

---

¹³ Obsáhlý protestní rozklad přednesený poslancem Hansem Krebsem (DNSAP) na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/250schuz/s250003.htm>. Stav: 1. 3. 2007. „Obžalobu“ cituje i ve svém „díle“. Srv. KREBS, H.: o. c., s. 199.

¹⁴ Jako hlavní důkazní materiál byly použity posudky vojenských znalců, svědků tedy údajně nebylo zapotřebí. Stejně posudky byly předloženy členům imunitního výboru v žádosti o vydání nacistických poslanců. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/250schuz/s250003.htm>. Stav: 1. 3. 2007. Přesněji řečeno vystoupili toliko dva svědkové obžaloby: policejní rada dr. Preininger a jistý pan Mendl. *ibid.*

¹⁵ LUH, A.: o. c., s. 34n.

¹⁶ RÖNNEFARTH, H., K., G.: *Die Sudetenkrise in der internationalen Politik. Entstehung. Verlauf. Auswirkung.* Teil I. Wiesbaden 1961, 112n. Navíc jeden z odsouzených, učitel Peter Donnhäuser, spáchal ve vězení sebevraždu. Pro nacionalisty se logicky stal vzývaným mučedníkem. KLIMEK, A.: *Nástup Hitlera k moci*, s. 121.

smysl popírat: 23. února 1933 zrušila Poslanecká sněmovna imunitu těch sudetoněmeckých poslanců, kteří zastávali vysoké posty v rozpuštěných nacistických organizacích, a po dlouhé rozpravě¹⁷ vydala sto dvaceti proti čtyřiačtyřiceti hlasům případnému trestnímu stíhání poslance Krebse, Junga, Schuberta a Kaspera¹⁸.

Ještě předtím vyvinul Jung velké úsilí ve snaze odvrátit reálně hrozící úřední zákaz činnosti DNSAP: v rozpočtovém výboru Poslanecké sněmovny

---

¹⁷ Proti vydání vystupovali a hlasovali jejich „nejzuřivější protivníci“, totiž komunisté. Václav Kopecký dokonce prohlásil: „Ano, tytéž soudy, které žádají vydání hakenkrajclerských vůdců z důvodů nacionální persequce, osvobozují hakenkrajclery pro jejich krvavou fašistickou práci proti dělnictvu. Proč? Poněvadž v této činnosti nalézají němečtí hakenkrajcleři plnou solidaritu i u českých nacionalistů, poněvadž touto činností hakenkrajcleři slouží třídním zájmům buržoasie nejen německé, nýbrž i české, slouží zájmům buržoasie bez rozdílu národnosti. Podnětem trestního stíhání hakenkrajclerů není a nemůže býti v tomto případě jejich fašistická kontrarevoluční protidělnická činnost, nýbrž jejich stíhání se děje z důvodů nacionálních a proto jsme proti vydání. Znovu opakujeme důrazně: My komunisté nechceme a nebudeme nikdy podporovati nacionalistické štvance a nacionálně persekční procesy, ani tehdy, když k tomu jako záminka slouží stíhání hakenkrajclerů. Hakenkrajclerští poslanci jsou stíhání zřejmě jen proto, že jsou Němci, němečtí nacionální opozičníci, němečtí autonomisté, a k jejich stíhání dochází proto, že proces s nimi má sloužiti k dalšímu rozněcování nacionálních štvanců, že má sloužiti k odůvodnění zostřeného útlaku německého pracujícího lidu, jak to buržoasie právě v této chvíli potřebuje. Tento účel byl sledován již inscenováním procesu s „Volkssportem“ a „Jugendverbandem“. Smysl těchto protiněmeckých velezrádných procesů je naprosto jasný: je bída, nezaměstnanost, hlad. Buržoasie nedovede hladové nasytiti, nedovede nezaměstnaným opatřiti práci, buržoasie neví kudy kam, buržoasie se bojí hněvu lidu proti svému režimu a tak se snaží výbuch hněvu lidu svéstí falešným směrem a dělá to stejně, jako to dělala stará rakouská vláda. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251001.htm>. Stav: 12. 12. 2004. Otázka vydání těchto poslanců se však údajně stala jednou z příčin pádu Udržalovy vlády již na podzim roku 1932. OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 181. 8. listopadu přikázal předseda Poslanecké sněmovny Výboru imunitnímu „žádost kraj. trest. soudu v Praze ze dne 4. listopadu 1932, č. Nt XXV 42/32, za souhlas s trest. stíháním posl. Schuberta, Krebse, Knirsche, inž. Junga a Kaspera pro zločin podle §u 2 a přečin podle §u 17 zákona na ochranu republiky.“ URL:

<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/214schuz/s214001.htm>. Stav: 4. 3. 2005.

¹⁸ URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251013.htm>. Stav: 5. 6. 2004. Stenografický záznam všech proslovů, projevů, poznámek a výkřiků k problému na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251001.htm>, [s251002.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251002.htm), [s251003.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251003.htm), [s251004.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251004.htm), [s251005.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251005.htm), [s251006.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251006.htm), [s251007.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251007.htm), [s251008.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251008.htm), [s251009.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251009.htm), [s251010.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251010.htm), [s251011.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251011.htm), [s251012.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251012.htm), [s251013.htm](http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/251schuz/s251013.htm). Stav: 7. 6. 2004.

ČSR¹⁹, jehož byl členem, pronesl 10. ledna 1933 již citovaná slova o tom, že on i celá DNSAP si přeje pouze autonomii, nikoli zvětšení území – ještě neexistující – Třetí říše. Pak „náhle“ došlo k změně tónu: mnohem známější a v datových příručkách i další literatuře uváděné jsou Jungovy výroky z 1. února 1933, pronesené na zasedání poslanecké sněmovny. V nich odmítl, že by jeho dřívější slova mohla být vykládána jako projevy loajality vůči československému státnímu zřízení, přivítal nástup Adolfa Hitlera a „bratrské NSDAP“ k moci v Německu. Zároveň zdůraznil organizační samostatnost a nezávislost své strany. Za zahraničně politický cíl své strany označil „spojení všech středoevropských států i s Německou říší v celní a hospodářskou jednotu a upuštění od nynější soustavy vojenských spolků, které jsou ohniskem stálého nepokoje a nebezpečím pro hospodářské a pokojné spolužití národů ve střední Evropě.“²⁰

Nepříliš uklidňující slova. V každém případě „uchopení moci“ přes smířlivá prohlášení nových německých mocipánů zostřilo vztahy jak mezi Německem a Československem, tak mezi sudetoněmeckou menšinou a československými úřady. Navíc DNSAP mohutně posilovala členské řady. Kvůli nastalým zmatkům však k 1. červnu zastavila přijímání nových členů: Oproti známé, radikální a odedávna s Hitlerem a jeho hnutím propojené části pod vedením Krebse, Junga, Kaspera Schuberta stál směr, který vyrostl ze zcela jiných kořenů. Ten reprezentoval Hans Knirsch a především senátor za DNSAP Franz Jesser, někdejší zakladatel sudetoněmecké Pestalozziho společnosti. Jesser se sice vyslovoval pro celoněmeckou koncepci, leč zcela jednoznačně

---

¹⁹ URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/vybory.htm>. Stav: 5. 2. 2005. Kromě toho byl „inž. Jung, R.“ též členem výboru branného(!), sociálně politického, ba dokonce i členem Stálého výboru Parlamentu. *ibid.*

²⁰ ČAPKA, F.: *Dějiny Zemí koruny české v datech*. Praha 1998, s. 610. Stenografický záznam Jungova projevu, o který se opírají César a Černý (CÉSAR, J., ČERNÝ, B.: *Politika německých buržoasních stran v Československu v letech 1918 – 1938. I (1918 – 1929), II (1931 – 1938)*. Praha 1962) i Kárník (KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl druhý. Československo a České země v krizi a v ohrožení. (1930 – 1935)*. Praha 2002, s. 136) lze nalézt na

URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/241schuz/s241010.htm>. Stav: 7. 2. 2008.

vystupoval proti stylu tzv. nového Německa, ve kterém spatřoval kolonizační polomilitaristický systém uplatňovaný ve starém Prusku. I v roce 1933(!) podporoval Franz Jesser „sudetendeutsche Politik im tschechoslowakischen Staat“²¹. V říjnu roku 1933 předalo říšské ministerstvo zahraničí Spojovacímu štábu NSDAP²² článek mezitím již z DNSAP vystoupivšího senátora. Stať pojednávala o rozdílech mezi říšskoněmeckým a sudetoněmeckým nacionálním socialismem²³.

Je možné, že nyní nastal moment, v němž státní moc mohla upravit cestu aktivismu a sudetoněmeckému obyvatelstvu nabídnout šanci rozhodnout se mezi diktaturou a demokracií. Během této – relativně krátké – doby však postoupilo vyjednávání o vytvoření jednotné sudetoněmecké fronty natolik, že mohla být

---

²¹ NITTNER, E.: *Hitlers Machtergreifung und die sudetendeutsche Einigungsbewegung*. In: *Bohemia* 25 / 84, s. 340.

²² „Výnosem vůdce z 21. dubna 1933 obdržel vůdcův zástupce plnou moc rozhodovat ve všech záležitostech stranického vedení jménem vůdce. Tím se vůdcův zástupce stal zplnomocněným zástupcem vůdce pro kompletní vedení NSDAP. Služebna vůdcova zástupce je tudíž vůdcovou služebnou. U vůdcova zástupce se sbíhají všechny nitě stranické práce. O veškerém vnitrostranickém plánování a všech otázkách důležitých pro existenci německého národa rozhoduje v konečné instanci on. Vůdcův zástupce určuje veškeré nutné směrnice pro stranickou práci.“ Funkce Heßova štábu jako převodové páky pro ovládnutí státu nacionálně socialistickou stranou je charakterizována následovně: „Vůdcovu zástupci náleží vedle úloh při vedení strany i rozsáhlé kompetence v oblasti státu, a sice: 1. Účast v zákonodárném procesu říšském i zemském, včetně přípravy vůdcových výnosů. 2. Souhlas vůdcova zástupce s návrhy na jmenování úředníků a vedoucích úřadů. 3. Zajištění vlivu strany na samosprávu obcí.“ in: *Nationalsozialistisches Jahrbuch 1941*, s. 219n. O měsíc dříve došlo k ustavení takzvaného „Spojovacího štábu NSDAP“ (Verbindungsstab der NSDAP), jehož pracovní náplň se sestávala v zajištění součinnosti mezi v Mnichově i nadále setrvávajícím stranickým vedením a nacisty, kteří právě obsazovali ministerské i jiné posty ve státní správě, a z pokusu zajistit, aby zájmy strany nebyly ve státním aparátu prosazovány spontánně a chaoticky, tedy zdola místními stranickými vůdci a podvůdci, nýbrž pokud možno pod kontrolou ústředí. Také tento důležitý spojovací článek spadl nyní pod vedení „vůdcova zástupce“. Protože „hlavním městem hnutí“ zůstal i nadále oficiálně Mnichov, znamenala poměrně slabě obsazená budova v berlínské vládní čtvrti spíše azyl pro referenty Heßovy kanceláře cestujícími s naléhavými záležitostmi do hlavního města. PÄTZOLD, K., WEIßBECKER, M.: *Rudolf Heß. Der Mann an Hitlers Seite*. Leipzig 2003. s. 135n.

²³ LONGERICH, P. (Berab.): *Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP. Rekonstruktion eines verlorengegangenen Bestandes; Sammlung der in anderen Provinzen überlieferten Korrespondenzen, Neiderschriften von Besprechungen usw. mit dem Stellvertreter des Führers und seinem Stab bzw. der Partei-Kanzlei, ihren Ämtern und Unterabteilungen sowie mit Heß und Bormann persönlich*. Teil II. Band 3. München – London – New York – Paris 1992. s. 5, mikrofiše č. 20807 – 20808.

zahájena jednání parlamentních a mimoparlamentních uskupení a sil pronacisticky smýšlejících československých Němců o vytvoření jednotné organizace pod vedením „nepolitické“, ovšem s dostatek reprezentativní nové osobnosti. Nacionálové (DNP), nad jejichž organizací rovněž visel Damoklův meč rozpuštění, se současně pokoušeli o fúzi do takovéto organizace. Jedním z cílů převodu členstva bylo i jeho uchránění před případným pronásledováním ze strany československých úřadů. Politická orientace členů zakázaných stran byla neobyčejně široká. Konzervativní i nacionálně revoluční, loajální i neloajální, autonomní, iredentistická etc. etc. Mezi nimi se pohybovali lidé postižení hospodářskou krizí, lidé zklamaní zřejmě neúspěšnou politikou aktivistických stran. Většinou se však jednalo o společnost náchylnou k požadování a prosazování jednoduchých a hlavně rychlých řešení²⁴.

Další vývoj poměrně silně ovlivnilo přijetí nových či novelizace některých starších zákonů. Kromě tzv. zmocňovacího zákona, který – pravidelně prodlužován až do roku 1937 – umožňoval vládě výraznější zásahy do hospodářství bez účasti zákonodárského sboru²⁵, se jednalo především o tzv. malý tiskový zákon, jenž upravoval stále ještě platný zákon z roku 1852. Tisková svoboda sice zůstala v zásadě nedotčena, avšak cenzurní zásahy dostaly podstatně širší prostor²⁶. Změny v zákoně na ochranu republiky (sněmovnou projednán a schválen 9. června a Senátem 10. července 1933²⁷) umožnily i omezení dovozu periodického tisku ze zahraničí, což se především týkalo asi stovky tiskovin z Německa²⁸. 12. července Senát schválil „vládní návrh zákona

---

²⁴ NITTNER, E.: o. c., s. 345.

²⁵ O sporech kolem tzv. zmocňovacího zákona blíže KLIMEK, A.: *Boj o Hrad /2./ Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926 – 1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998, s. 352 – 374.

²⁶ URL: http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/3vo/tisky/T1085_00.htm. Stav: 1. 3. 2005. Účinnost zákona byla stanovena na dva roky, v roce 1935 byla logicky prodloužena do 30. 6. 1938.

²⁷ URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/274schuz/s274001.htm>. Stav: 25. 2. 2007.

²⁸ LEMBERG, H.: *Die Tschechoslowakei im Epochenjahr 1933*. In: *Bohemia* 25/1984, s. 319. Periodický tisk mohl být cenzurován, popř. dočasně zastaven, a to až na půl roku.

o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a některých jiných osob a o překládání soudců na jiné služební místo proti jejich vůli“. U některých senátorů vzbudil název zákona jistou nevoli, a tak poukázali na skutečnost, že zmocňovací zákon přenáší na exekutivu podstatně větší množství pravomocí a předkládaný, sněmovnou pochopitelně již schválený zákon vzbuzuje dojem, že exekutiva je nějak nespolehlivá²⁹.

Celé léto očekávalo vedení DNSAP zákaz strany. Poté, co se Vrchní soud v Brně začal zabývat odvoláním odsouzených ve „Volkssport-procesu“, padlo rozhodnutí o jakémsi „úťeku napřed“: 28. září 1933 padlo na mimořádné schůzi vedení DNSAP rozhodnutí o rozpuštění strany. Ke stejnému závěru dospěli i vůdci DNP³⁰. Více než 4000 obecních a zemských zastupitelů, členů městských rad a starostů v největších německých městech jako Liberec, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Cheb, Most atd. bylo zbaveno mandátů, které byly následně přerozděleny ostatním sudetoněmeckým stranám. Na návrh ministerstva vnitra navíc již v červenci došlo k posunu termínu obecních voleb, tentokrát až na rok 1937, resp. i 1938³¹.

Rozsudek byl v Brně potvrzen 7. října a proti dalším sedmnácti členům VS byl připravován další proces. 25. října 1933 spatřil světlo světa zákon o zastavení činnosti a rozpouštění politických stran³². Určitě je namístě

---

²⁹ URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/231schuz/s231001.htm>. Stav: 2. 2. 2005.

³⁰ KURAL, V.: o. c., s. 117. Od počátku října probíhaly porady předáků sedmi československých politických stran. Předseda agrárníků, R. Beran, navrhol rozpustit „hakenkreuzlery a komunisty, poslance zbavit mandátů a ty rozdělit mezi vládní strany.“ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad* /2. /, s. 373.

³¹ Zákon o změnách řádu volení v obcích změnil čtyřletého volebního období na šestileté. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/230schuz/s230001.htm>. Stav: 6. 1. 2005. Poslanecká sněmovna zákon schválila 27. června, Senát 10. července. Tempo vcelku úctyhodné. Zákon navíc vyžadoval, aby všichni zvolení starostové měst, v nichž sídlily okresní úřady, byli potvrzeni ministerstvem vnitra. Pokud k potvrzení starostů nedošlo, přišli i se svými náměstký o funkce. *ibid.*

³² URL: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/296schuz/s296001.htm>. Stav: 20. 1. 2005. Komunisté tento zákon, který logicky mohl postihnout i je, ostře odsuzovali jako „fašistický“. LEMBERG, H.: *Die Tschechoslowakei im Epochenjahr 1933*, s. 319. K zákazu DNSAP a zastavení činnosti DNP došlo již 4. října 1933. Přes snahu některých pravicových politiků zakázat také KSČ a obdobné úsilí socialistů vůči Gajdovým fašistům k dalším

připomenout, že československé zákony, ústavu nevyjímajíc, pojem politické strany vůbec neznaly. Jak silně bylo vnímáno německé nebezpečí, dokládá i skutečnost, že pouhý den před přijetím zákona Senátem byla ustavena Nejvyšší rada obrany státu³³. Na základě zmíněného přijatého zákona zbavil 25. října Nejvyšší správní soud mandátů všechny poslance a senátory za DNSAP. Likvidace sudetoněmeckého nacionálního socialismus měla být ukončena rozpuštěním nacistických odborových organizací. Přibližně 15 000 nezaměstnaných se tak ocitlo bez podpory, jež byla závislá právě na členství v odborech (tzv. gentském systému)³⁴. Spojovací štáb NSDAP byl zahraničním úřadem informován o rozpuštění nacionálně socialistických odborových organizací a příslušných důsledcích pro sudetské Němce i v Československu usazené Němce říšské³⁵. Až z 9. června 1934 pochází dopis ministra financí pověřenci Říšského kancléřství pro hospodářské otázky, Kepplerovi, v němž však ministerstvo sděluje, že neexistuje možnost, jak by se Německo mohlo zaručit za úvěry „Úvěrního ústavu Němců“ (Kreditanstalt der Deutschen³⁶)

---

zákazům stran v této době nedošlo. Sociální demokraté požadovali rozpuštění DNSAP, pozastavení činnosti DNP, rozpuštění československých fašistů a zastavení činnosti komunistů. 14. listopadu se ministr zahraničí pokusil čelit výtkám, že vůči československým Němcům nepostupuje stát demokraticky. Před rozpočtovým výborem Poslanecké sněmovny mj. prohlásil, že „určité vrstvy německého obyvatelstva se rozhodně hlásí ke státu“, avšak naplnění hesla: „Naši Němci mají být rovní mezi rovnými“, není možné; vždyť ani jednotlivé československé strany si nejsou rovné „při participaci na moci státu“. Přes prohlášení své plné „loyálnosti“ k menšinám a zvláště Němcům, jeho projev německé politiky logicky příliš nenadchl. KLIMEK, A.: *Boj o Hrad /2./*, s. 372nn.

³³ ČAPKA, F.: *Dějiny Zemí koruny české v datech*, s. 612.

³⁴ LUH, A.: o. c., s. 36.

³⁵ *Akten der Parteikanzlei der NSDAP*, Teil II, Band 3, s. 9, mikrofiše č. 20822 – 20825, 20827 – 20831, 20852 – 20855.

³⁶ Kreditanstalt der Deutschen G. M. b. H. – Prag byla založena v roce 1910 „Spolkem Němců v Čechách“ (Bund der Deutschen in Böhmen), aby vytvořila protiváhu rychle rostoucím českým družstevním záložnám. Na rozdíl od roku 1869 založené Živnostenské banky setrvali němečtí členové u osobního ručení majetkem jednotlivých družstevníků. Ústavu se podařilo získat vliv na celou oblast osídlenou Němci a na počátku 20. let dvacátého století zaznamenal velký nárůst. Ve skutečnosti se ovšem nejednalo o družstevní záložnu, neboť budování sítě filiálek, ani představenstvo a dozorčí rada s družstevní organizací nic společného neměly. Počátkem roku 1925 v souvislosti s konkurzem jiného peněžního ústavu začal „run“ na Úvěrní ústav Němců, který jej vystavil zkoušce finanční stability a vzbudil zájem o případnou pomoc z Německa. Za přispění předsedy Sudetoněmeckého výpomocného

v Praze za účelem pomoci členům zrušených odborových centrál, konkrétně sudetoněmeckým dělníkům na Moravě³⁷. Dle stanoviska vůdce a zástupce, které ministerstvo obdrželo 27. 6. 1934, byl ovšem tento finanční transfer z „politických důvodů nutný“³⁸. A bylo to...

Sada zákonů a nařízení, přijatá v přímé souvislosti se zákazem DNSAP a DNP i „Volkssportprocesem“, sice do jisté míry omezila demokratická práva a svobody občanů Československé republiky, avšak kromě přímo postižených a komunistů se nikdo nijak zvláště neohrazoval. Snaha bránit stát před nacionálně socialistickým ohrožením zvenku i zevnitř nacházela u veřejnosti logicky dosti široké pochopení a podporu. Zákon samotný byl téměř vzápětí použit. 4. října 1933 byla činnost NSDAP úředně zastavena, 11. listopadu pak strana rozhodnutím vlády rozpuštěna. 4. října 1933 došlo i ke zmíněnému zastavení činnosti DNP³⁹. Následně byl zákona aplikován již jen jednou a s odstupem času můžeme říci, že i pozdě: v září 1938 k rozpuštění Henleinovy SdP...

---

spolku Langenhana se podařilo zprostředkovat intervenci tehdejšího německého kancléře a záležitostí Úvěrového ústavu Němců se ujal prezident Pruské centrální družstevní pokladny (Preußische Zentralgenossenschaftskasse). Po delším jednání se podpůrná akce ve výši 5,5 milionů říšských marek uskutečnila z „politických důvodů“. Sanace měla „v obecném německém zájmu“ zabránit rozšíření české sféry vlivu. Vysoký stupeň utajení měl být zajištěn prostřednictvím dalších mezičlánků – Zemské živnostenské banky v Drážďanech. Po roce vynuceného návratu k družstevnímu stylu hospodaření se ztráta prohloubila na 12 mil. marek. Německé úřady se však přesto znovu rozhodly poskytnout bance podporu a vydaly na podporu a sanaci částku 20 milionů RM. Cílem akce bylo „vytvoření vhodných dostatečných a vnitřně zdravých centrál pro německý hospodářský styk.“ Jako prostředník byla založena zdánlivě soukromá společnost OSSA s. r. o., financovaná ovšem z oficiálních zdrojů. Štědrá podpora se nezastavila ani přes další ztráty a úvěrní ústav Němců tak mohl přečkat i hospodářskou krizi. Část transakcí probíhalo i přes Rakousko a Sedmihradsko. Banka ovšem fungovala jako orgán provádějící říšskoněmecká rozhodnutí. Na nátlak československých úřadů, stupňovaný na podzim roku 1933, zrušila svoje vazby na Berlín. V této době jí to však již neohrozilo: prostřednictvím kontaktů na nacionalistické politické vůdce se jí podařilo významně rozšířit své zdroje v samotném Československu; vazbou na Henleinovo hnutí se z ní postupně stala největší sudetoněmecká banka. JAWORSKI, R.: o. c., s. 165 – 170.

³⁷ *Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP*. Teil II, Band 3, s. 16, mikrofiše č. 21948 – 21949.

³⁸ *ibid.*, s. 17, mikrofiš č. 21950.

³⁹ OLIVOVÁ, V.: o. c., s. 183n. Nové zákony použila československá vláda i proti ľudové straně. Po přibinovských oslavách zakročila proti některým jejím funkcionářům a proti jejímu hlavnímu tiskovému orgánu, deníku „Slovák“. *ibid.*

ZUSAMMENFASSUNG

Ab 1931 wurde die DNSAP im NSDAP Jahrbuch mit allen Gliederungen als Teil der Gesamtpartei aufgeführt. Gleichzeitig begannen die Nationalsozialisten mit der Parole „Gegen die wirtschaftliche Krise und für die sudetendeutschen Autonomie gewalttätige Demonstrationen nahe der deutsche Grenze zu organisieren. Im politischen Stil wurde Hitlers Partei immer mehr Vorbild für die sudetendeutschen Nationalsozialisten. Mit dem „Volkssport“ verfügten sie seit 1929 über eine SA nachempfundene, mit braunen Hemden uniformierte Parteigruppe, deren Mitgliedzahl bis 1932 auf 40 000 anstieg.

Die tschechoslowakischen Behörden hatten mit Erfolg zahlreiche Beweise für Kontakte des Volkssports zu den SA gesammelt und ordneten im Februar 1932 die Auflösung der Organisation an. Im Sommer des gleichen Jahres wurden einige ihrer Führer vor Gericht gestellt und verurteilt. Mit dem „Volkssportprozess“ wurde das Vorgehen des tschechoslowakischen Staates gegen die DNSAP eingeleitet. Einem bevorstehenden Verbot der Partei kam deren Führung jedoch am 3. Oktober 1933 durch Selbstauflösung zuvor.

Diese Situation bildete die Voraussetzung für die Entstehung der Bewegung Henleins. Es war dringend notwendig geworden, Lösungen zu finden, die eine Fortsetzung der Aktivitäten ermöglichten, ohne sich den Repressionen der Tschechen auszusetzen. Deshalb griffen die Nationalsozialisten das alte Vorhaben wieder auf, eine nationale Einheitsfront zu begründen...